

Ακόμη και στις χωματερές του καπιταλισμού υπάρχουν κοινωνικές διαιρέσεις

Μοιάζει σκανδαλώδες την ώρα που πέφτουν οι βόμβες αδιακρίτως, που ισοπεδώνονται ολόκληρες συνοικίες και ξεκληρίζονται γενεές επί γενεών μέσα σε μια αδιανόητη φρίκη, να θεωρεί κανείς πως δέον είναι να κρατήσει ένα μίνιμουμ αποστασιοποίησης έτσι ώστε να προσανατολιστεί στη δυναμική που παίρνουν τα γεγονότα, στο μέτρο του εφικτού, χωρίς να συμπαρασύρεται από την απίστευτη βιαιότητά τους.

Πράγματι, σχεδόν με αυτοματικό τρόπο, στις φρικαλεότητες που συμβαίνουν μακριά μας ψάχνουμε να διαλέξουμε στρατόπεδο ανάμεσα στις διαθέσιμες επιλογές, βέβαιοι πως έτσι θα τοποθετηθούμε στη λεγόμενη «σωστή μεριά της ιστορίας» —λες και υπάρχει καν κάτι τέτοιο. Μια προσέγγιση σαν αυτή που προσπαθεί να αναπτύξει το παρόν κείμενο έρχεται σε άμεση αντίθεση με τέτοιες στάσεις. Αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίον το σφαγείο του πολέμου δεν αφορά μόνο τους σκοτωμένους αλλά και όσους απομείνουν ζωντανοί. Ο πόλεμος λειτουργεί σε όσους επιζήσουν ως βία που εμποδώνει τρόπους αντίληψης του εαυτού, της ημέτερης κοινότητας και της κοινότητας των άλλων, οι οποίοι παγιώνουν την εθνικοποίηση του κοινωνικού ζητήματος, κάνοντας έτσι κάθε προοπτική κοινωνικής χειραφέτησης κάτι που δεν αφορά την κοινωνική πραγματικότητα και την κίνησή της. Πιο εμφατικά: η στήριξη από εδώ στο ένα ή στο άλλο αστικό στρατόπεδο —είτε πρόκειται για έναν καλά διαρθρωμένο αστισμό όπως το κράτος του Ισραήλ είτε για μια κρατικότητα εν τη γενέσει της όπως οι αστικές δυνάμεις κάθε υφής που οργανώνουν, εμψυχώνουν και εξοπλίζουν την παλαιστινιακή αντίσταση— επαναλαμβάνει, και μάλιστα εκ του ασφαλούς, χωρίς για παράδειγμα να πετούν βομβαρδιστικά πάνω απ' τα κεφάλια μας, αυτήν ακριβώς την εθνικοποίηση του κοινωνικού ζητήματος.

Το κείμενο και η μετάφρασή του απευθύνονται κατά κύριο λόγο στη μικρή μειοψηφία των ελληνόφωνων που έστω σε τυπικό επίπεδο θεωρεί πως, για εμάς, εδώ, στην Ελλάδα, ο κύριος εχθρός βρίσκεται εντός των τειχών, για να μιλήσουμε μαζί με τον Καρλ Λήμπκνεχτ.¹ Πότε ισχύει και για ποιους αυτό το πρόταγμα; Για να πάρουμε ένα σύνθημα που φαντάζει χειροπιαστό, μαχητικό και ριζοσπαστικό, η κριτική ή μη κριτική στήριξη «στα όπλα της αντίστασης», μας λέει το εξής: ο διεθνισμός, η ιδέα ότι ο δρόμος για την κοινωνική χειραφέτηση περνά μέσα από την εναντίωση σε κάθε πατριωτισμό, είναι καλός όταν τα πράγματα είναι ήρεμα, αλλά ανάθεμα όταν τα πράγματα ζορίζουν πέρα από ένα σημείο. Τότε έρχεται η ώρα να αφήσουμε τους ιδεαλισμούς και να συσπειρωθούμε σε οιονεί πατριωτική ή και εθνικιστική βάση, δηλαδή, σε διαταξική, αστικο-

---

¹ Για προσεγγίσεις που δεν μένουν καθόλου σε ένα τυπικό επίπεδο αλλά προτάσσουν πράγματι μια διεθνιστική οπτική, βλέπε το κείμενο *Μερικές δυσκολοχώνεντες αλήθειες* στο 6ο τεύχος του περιοδικού *Το Κιβώτιο* καθώς και την έκδοση του Κόκκινου Νήματος *Πίσω από την Ιντιφάντα του 21ου αιώνα* και τις εισηγήσεις της εκδοτικής ομάδας που είναι διαθέσιμες στον διαδικτυακό της τόπο. Για μια διεθνιστική ανάλυση των τωρινών γεγονότων, βλέπε το κείμενο της *Internationalist Perspective* με τίτλο *Warmongers left and right*, το οποίο μπορεί να βρεθεί εύκολα στην ιστοσελίδα της ομάδας, internationalistperspective.org.

καπιταλιστική βάση. Όμως όλες οι προσεγγίσεις που αφορούν την αποτίμηση που κάνουμε για κάτι που συμβαίνει πέρα από τα εθνικά σύνορα του κράτους στο οποίο βρισκόμαστε εγγράφονται πρώτα και κύρια στο δικό μας συγκείμενο και στις δικές μας κοινωνικές συνθήκες. Ως εκ τούτου, στην υπεράσπιση των «όπλων της αντίστασης» ακούγεται, σαν ηχώ, ταυτόχρονα και το παρακάτω: όταν και αν ζορίσουν τα πράγματα εδώ, ενδεχομένως δέον θα είναι να συνταχθούμε σε μια ελληνική διαταξική πατριωτική ενότητα —έστω και εναλλακτικής μορφής— και μάλιστα, με τη φαντασίωση ότι αυτή η κίνηση θα προάγει την κοινωνική χειραφέτηση. Όμως, «το καπιταλιστικό πεδίο μάχης δεν γίνεται να μετασηματιστεί σε προλεταριακό πεδίο μάχης» (Octobre, No. 4, 1938), και δη μέσα από την αναπαραγωγή των όρων ύπαρξής του. Η αλλιώς: «τα εργαλεία του αφέντη δεν πρόκειται ποτέ να διαλύσουν το σπίτι του αφέντη» (A. Lorde).

Παρά τις μικρές μας επιμέρους διαφωνίες, δημοσιεύουμε τη μετάφραση της παρακάτω συνέντευξης ως μια ελάχιστη συνεισφορά στη διάδοση μιας διεθνιστικής προσέγγισης για τα γεγονότα της Γάζας, με την ελπίδα να συμβάλει στην κατασκευή και από κοινού χρήση εργαλείων που δεν θα είναι «του αφέντη».

*

Ο Εμίλιο Μινασσιάν (Emilio Minassian) είναι διδακτορικός φοιτητής των πολιτικών επιστημών στο Ινστιτούτο Πολιτικών Σπουδών (Institut d' Etudes Politiques - IEP) στην Aix-en-Provence. Η έρευνά του επικεντρώνεται στις δομές εξουσίας στους παλαιστινιακούς προσφυγικούς καταυλισμούς στη Δυτική Όχθη. Παράλληλα, αποτελεί μέλος της εκδοτικής κολεκτίβας Niet! καθώς και του ιστολόγιου *Le serpent de mer*, που αμφότερα ασχολούνται με την κριτική κοινωνική θεωρία. Μεταξύ 2004 και 2023 πέρασε αρκετές περιόδους στη Δυτική Όχθη, ιδίως σε προσφυγικούς καταυλισμούς, οργανώνοντας εργαστήρια και διεξάγοντας έρευνα.

Η συνέντευξη δόθηκε στα γαλλικά και αναρτήθηκε στον δικτυακό τόπο *Le serpent de mer*, από όπου αντλήσαμε και το πρωτότυπο κείμενο. Το κείμενο της συνέντευξης είναι προσπελάσιμο στη διεύθυνση:

<https://leserpentdemer.wordpress.com/2023/10/30/gaza-une-militarisation-extreme-de-la-guerre-de-classe-en-israel-palestine/>

Έχουν δημοσιευτεί δύο διαφορετικές αγγλικές μεταφράσεις της συνέντευξης, οι οποίες μπορούν να βρεθούν στις παρακάτω ηλεκτρονικές διευθύνσεις:

<https://non.copyriot.com/even-in-capitalist-garbage-cans-there-are-social-divisions/>

<https://brooklynrail.org/2023/12/field-notes/Gaza-An-Extreme-Militarization-of-the-Class-War/>

Για την ελληνική μετάφραση συμβουλευτήκαμε τόσο το πρωτότυπο κείμενο στα γαλλικά, όσο και τις αγγλικές αποδόσεις.

Β.Σ. και Π.Δ, Θεσσαλονίκη, 14/11/2023
για επικοινωνία, antinational1915@proton.me

1.

Ενδιαφέρεσαι για όσα συμβαίνουν στην Παλαιστίνη εδώ και πολύ καιρό, χωρίς να είσαι φιλοπαλαιστίνιος ακτιβιστής. Τι έχει να μας πει μια κριτική με επαναστατικό προσανατολισμό για όσα εκτυλίσσονται εκεί;

Θα έλεγα πως το πρώτο πράγμα είναι να αντιληφθούμε ότι δεν υπάρχουν δύο στρατόπεδα, το ένα παλαιστινιακό και το άλλο ισραηλινό. Οι άνθρωποι αυτοί ζουν μέσα στο ίδιο κράτος και μέσα στην ίδια οικονομία. Στους κόλπους αυτής της ίδιας οντότητας, ας την αποκαλέσουμε ισραηλινοπαλαιστινιακή, —η οποία, όμως, βρίσκεται εξολοκλήρου υπό την δικαιοδοσία του Ισραήλ— οι κοινωνικές τάξεις όχι μόνο υπόκεινται σε διαφορετικό νομικό καθεστώς σύμφωνα με εθνοθησκευτικά κριτήρια, αλλά επιπλέον έχουν «ζωνοποιηθεί». Η Λωρίδα της Γάζας έχει μετατραπεί σταδιακά σε «φυλακή-αποθετήριο» για δύο εκατομμύρια προλετάριους που έχουν εκτοπιστεί στο περιθώριο της ισραηλινής πρωτεύουσας. Αλλά η τελευταία παραμένει ο ύστατος αφέντης τους. Οι κάτοικοι της Γάζας χρησιμοποιούν ισραηλινό νόμισμα, καταναλώνουν ισραηλινά προϊόντα και φέρουν ταυτότητες που εκδίδονται από το Ισραήλ.

Ο σημερινός «πόλεμος» αποτελεί στην πραγματικότητα μια ακραία στρατιωτικοποίηση του ταξικού πολέμου. «Μια γη για δυο λαούς», μια τέτοια πλαισίωση για την τρέχουσα κατάσταση σε Ισραήλ-Παλαιστίνη είναι πραγματικά ένας παραλογισμός. Πουθενά στον κόσμο η γη δεν ανήκει στους λαούς· ανήκει στους ιδιοκτήτες. Όλο αυτό μπορεί να ακούγεται πολύ θεωρητικό αλλά ο ίδιος ο τρόπος ύπαρξης των κοινωνικών σχέσεων επιστρέφει την ιδέα των «στρατοπέδων» σε αυτούς στους οποίους πραγματικά ανήκει: στους διευθύνοντες.

Οι καταυλισμοί προσφύγων της Δυτικής Όχθης, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν η παλλόμενη καρδιά της «Παλαιστίνης», εξακολουθούν να αποτελούν προάστια του Τελ Αβίβ. Έχω περάσει απογεύματα ακούγοντας τους ημερομίσθιους εργάτες από ένα από αυτά τα στρατόπεδα να αφηγούνται πώς εξελίχθηκε η εθνικοποίηση του εργατικού δυναμικού στα εργοτάξια της πρωτεύουσας του Ισραήλ: Ασκενάζι Εβραίοι εργολάβοι, Παλαιστίνιοι υπερβολάβοι του 1948 για τη διέλευση εργατικού δυναμικού από τα κατεχόμενα, Σεφαραδίτες Εβραίοι εργοδηγοί που μιλούν αραβικά κ.λπ. Και ύστερα, όλοι οι υπόλοιποι εισαγόμενοι προλετάριοι: οι Ταϊλανδοί, οι Κινέζοι, οι Αφρικανοί που, όντας μετανάστες χωρίς χαρτιά, βρίσκονται στη χειρότερη μοίρα. Όλοι αυτοί δεν επιτρέπεται να αναμιχθούν, γιατί κάθε ομάδα καταλαμβάνει διακριτό καθεστώς και διακριτή θέση στις σχέσεις παραγωγής. Όμως αυτοί οι κόσμοι δεν είναι πορώδεις, αντίθετα είναι καθηλωμένοι: είναι αμοιβαία ορατοί, γνωρίζονται.

Δεκάδες Ταϊλανδοί, απασχολούμενοι στην αγροτική παραγωγή περιμετρικά της Λωρίδας της Γάζας, δολοφονήθηκαν ή έπεσαν θύματα απαγωγής από τη Χαμάς. Αυτή τη στιγμή, οι Ισραηλινοί εργοδότες παρακρατούν σε άλλους από αυτούς τους μισθούς τους, για να τους αναγκάσουν να δουλέψουν στην εμπόλεμη ζώνη. Στο πλαίσιο αυτού που συμβαίνει σε Ισραήλ-Παλαιστίνη, κάθε ουσιαστική κοινωνική κριτική οφείλει να συμπεριλαμβάνει και την οπτική των Ταϊλανδών εργαζομένων. Αυτή η γη δεν ανήκει δικαιωματικά περισσότερο στους Παλαιστίνιους προλετάριους από ό,τι στους εργάτες από την Ταϊλάνδη.

Δεν είναι, όμως, μια μορφή ευκολίας το να προσπαθούμε να παρακάμψουμε το εθνικό ζήτημα σε Ισραήλ-Παλαιστίνη;

Το Ισραήλ έχει κατορθώσει να δημιουργήσει μια κατάσταση μοναδική σε ολόκληρο τον κόσμο: την ενσωμάτωση στο κράτος ενός προλεταριάτου εθνικοποιημένου ως «εβραϊκού», ενάντια στο υπόλοιπο προλεταριάτο, που και αυτό παραμένει εθνικοποιημένο ως «αραβικό». Το ισραηλινό κράτος οργάνωσε τη συσσώρευση ενός «εθνικού» κεφαλαίου σε χρόνο ρεκόρ, οργάνωσε την εισαγωγή ενός εθνικού προλεταριάτου και αναγορεύτηκε σε θεματοφύλακα της ύπαρξης και της αναπαραγωγής του τελευταίου, του οποίου η ίδια η ύπαρξη απειλείται από ένα άλλο, περιθωριοποιημένο προλεταριάτο, το «παλαιστινιακό». Αλλά αν αφαιρέσουμε τους παραμορφωτικούς φακούς της φαντασμαγορίας «ενός κράτους που εγγυάται την ύπαρξη των ανθρώπων», αποκαλύπτεται ότι το εβραϊκό προλεταριάτο του Ισραήλ αποτελεί ένα είδος λάφυρου πολέμου στα χέρια του κράτους.

Δεν ισχύει το ίδιο για την πλευρά του παλαιστινιακού προλεταριάτου, στους κόλπους του οποίου η δυναμική της πάλης έχει διατηρήσει μια ορισμένη αυτονομία, συνυπάρχοντας, βέβαια, κατά τρόπο πολύπλοκο, με τις εργαλειακές λογικές του εθνικιστικού πολιτικού πλαισίου.

Μπορεί να φαντάζει απροσδόκητο σαν συμπέρασμα, αλλά πιστεύω πως πρέπει να θεωρήσουμε ότι η Χαμάς είναι ένας υπεργολάβος του Ισραήλ για τη διαχείριση του προλεταριάτου της Λωρίδας της Γάζας. Όπως έλεγα, το προλεταριάτο αυτό υπάγεται, σε τελική ανάλυση, στο ισραηλινό εθνικό κεφάλαιο. Στον βαθμό που αυτό το τελευταίο δεν πήρε την επιλογή να εξουσιοδοτήσει στις παρυφές του μια εναλλακτική καπιταλιστική οντότητα, αυτήν τη φορά «παλαιστινιακή», το προλεταριάτο της Γάζας, αν και περιφραγμένο, παραμένει εγγεγραμμένο στο κύκλωμα του ισραηλινού εθνικού κεφαλαίου. Ωστόσο, η κατάσταση αυτή δεν μπορεί να λειτουργεί χωρίς τη συγκρότηση ενός εξωτερικευμένου κοινωνικού μορφώματος που να αναλαμβάνει την ευθύνη της ρύθμισης των εγκλείστων: δεν υπάρχει φυλακή χωρίς δεσμοφύλακες.

Αυτό που εκτυλίσσεται δεν είναι ένας ενδοϊμπεριαλιστικός πόλεμος. Πρόκειται, ουσιαστικά, για μια «εσωτερική υπόθεση», για την οποία τα «εθνικά» στρατόπεδα δεν είναι κάτι άλλο από παραπετάσματα καπνού. Στα τρέχοντα γεγονότα δεν υπάρχει προλεταριακή πάλη. Η στρατιωτικοποίηση των ανταγωνισμών, που ενορχηστρώνεται τόσο από τη Χαμάς όσο και από την διευθύνουσα τάξη του Ισραήλ, παράγει μια «αντίσταση» που δεν περιέχει καμία λογική αυτόνομης προλεταριακής πάλης, ούτε καν στα σπάργανα.

Δεν πρόκειται για πόλεμο, πρόκειται για τη διαχείριση του υπεράριθμου προλεταριάτου με τα στρατιωτικά μέσα ενός ολοκληρωτικού πολέμου, από την πλευρά ενός κράτους δημοκρατικού, πολιτισμένου, που ανήκει στο κεντρικό μπλοκ συσσώρευσης. Αυτές οι χιλιάδες θάνατοι μου φαίνεται πως φέρουν ένα ιδιαίτερο νόημα. Σκιαγραφούν μια τρομαχτική εικόνα του μέλλοντος, των επερχόμενων κρίσεων του καπιταλισμού.

Ο τρόπος με τον οποίο το σύνολο των κεντρικών κρατών του καπιταλιστικού χώρου θεωρεί νομιμοποιημένη τη διαχείριση του υπεράριθμου προλεταριάτου με όρους συνεχόμενων ισοπεδωτικών βομβαρδισμών, πιστεύω πως εγγράφει αυτό που συμβαίνει σήμερα σε μια καθολική επίθεση. Στη Γαλλία αυτός ο καθολικός χαρακτήρας είναι χαρακτηριστικά πρόδηλος: έχουμε εισέλθει σε μία φάση όπου ακόμη και οι πολιτικές που συντάσσονται πίσω από ανθρωπιστικά συνθήματα καταστέλλονται, προκειμένου να μην συναντηθούν στον δρόμο με τη δραστηριότητα των επικίνδυνων τάξεων. Δεν υπάρχει «εισαγωγή» της σύγκρουσης: υπάρχει μια καθολική επίθεση. Κατά αυτήν την έννοια, για μας στη Γαλλία ο αγώνας διεξάγεται εδώ, ενάντια στη Γαλλία. Έχουμε πάντα το δικό μας έθνος να προδώσουμε, κάθε φορά που αυτό είναι δυνατόν.

2.

Τι έχει να κερδίσει η Χαμάς από μια τέτοια κατάσταση;

Πριν τις 7 Οκτώβρη, η ιδέα μου για την κατάσταση ήταν η εξής. Από τη μια πλευρά, μια επίθεση της αποικιοκρατικής ακροδεξιάς με διπλό στόχο την προσάρτηση της Δυτικής Όχθης και την ανάληψη των ηνίων του ισραηλινού κράτους. Από την άλλη, δύο παλαιστινιακοί κρατικοί μηχανισμοί που επιβιώνουν αποκλειστικά από τις προσόδους και έχουν ως μοναδικό τους συμφέρον την αναπαραγωγή τους ως τέτοιων. Είχα στο μυαλό μου πως αυτοί οι εξουσιαστικοί μηχανισμοί βρίσκονταν σε άμυνα, και ότι αυτό για το οποίο προετοιμάζονταν πάνω από όλα ήταν να αντιμετωπίσουν την απώλεια του ελέγχου τους πάνω στους πληθυσμούς που είχαν υπό την αιγίδα τους, τόσο στη Λωρίδα της Γάζας όσο και στη Δυτική Όχθη.

Όλος ο κόσμος με τον οποίο μιλούσα τους τελευταίους μήνες, είτε επρόκειτο για αριστερούς ακαδημαϊκούς είτε για ένοπλους υποπρολητάριους, μου έλεγαν το ίδιο πράγμα: «Η Χαμάς δεν υποστηρίζει την αντίσταση της βάσης. Σκέφτεται τα δικά της συμφέροντα».

Και πράγματι, η Χαμάς δεν συμπεριφέρθηκε ως οργάνωση του αγώνα αλλά ως στρατιωτική δομή, ως κράτος. Το ιδιαίτερο, όμως, στην επιχείρησή της ήταν ότι εμπεριείχε αναγκαστικά την προοπτική ισραηλινών αντίποινων, μπροστά στα οποία βρισκόταν σε εξόφθαλμα μειονεκτική θέση. Η Χαμάς συμπεριφέρεται ως κράτος χωρίς, όμως, τα μέσα ενός κράτους· και θυσιάζει μια μερίδα των συμφερόντων της, και μια μερίδα του μηχανισμού και της κοινωνικής βάσης της στη Λωρίδα της Γάζας, με την ελπίδα να αποκομίσει μεγαλύτερη μερίδα μελλοντικά. Εντωμεταξύ, πολλοί από τους αρχηγούς της θα χάσουν τις ζωές τους.

Η επιχείρηση της 7^{ης} Οκτωβρίου συνιστά, εκ μέρους μιας άρχουσας τάξης, μια εντυπωσιακή συμπεριφορά, η οποία, όμως, εκτιμώ πως μπορεί να ερμηνευθεί με βάση τις αντιφάσεις που διατρέχουν την ίδια τη Χαμάς. Πρόκειται φυσικά για υπόθεση, αλλά δεν θα ήταν αδιανόητο την επιχείρηση της 7^{ης} Οκτωβρίου να την έχει συλλάβει ο στρατιωτικός βραχίονας της Χαμάς χωρίς να έχει προηγηθεί ιδιαίτερη διαβούλευση με την πολιτική ηγεσία. (Είναι εξίσου πιθανό η έκταση που πήρε η επίθεση στο τείχος να εξέπληξε και αυτούς τους ίδιους που την είχαν σχεδιάσει, οι οποίοι ενδεχομένως επεδίωκαν να πραγματοποιήσουν κάποιου είδους επιχείρηση αυτοκτονίας, χωρίς να αναμένουν μια τέτοια στρατιωτική ισραηλινή κατάρρευση, που άνοιξε τις πύλες σε σφαγές μεγάλης κλίμακας).

Η επιχείρηση της Χαμάς σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί ένα φανατικό, χλιαστικό παραλήρημα. Είναι ένα ριψοκίνδυνο στοίχημα, που όμως ενδέχεται να επιφέρει καρπούς. Οι επιλογές του Ισραήλ είναι περιορισμένες. Υπάρχει η διαπραγματευτική οδός, η οδός της διεξαγωγής ενός περιφερειακού πολέμου και όχι πολλές επιλογές ενδιάμεσα. Παραμένει, ωστόσο, ένα στοίχημα, διότι δεν είναι βέβαιο πως το ισραηλινό κράτος και κεφάλαιο θα επιλέξουν τη σταθεροποίηση.

Σε κάθε περίπτωση, το στάδιο «σφαγή» με συνεχόμενους βομβαρδισμούς είναι αναπόφευκτο, αλλά αυτό είναι ένα άλλο θέμα που, όπως αποδεικνύεται, δεν απασχολεί καθόλου τους ιθύνοντες.

Λες πως η Χαμάς συμπεριφέρεται ως κράτος αλλά χωρίς τα αντίστοιχα μέσα. Είπες, ακόμη, ότι αν θυσιάζει κάποια από τα συμφέροντά της, το κάνει για να αποκτήσει περισσότερα στη συνέχεια. Μπορείς να γίνεις πιο συγκεκριμένος;

Για να αναγνωριστεί απλά στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων. Αναμφίβολα, χωρίς την προοπτική μιας ειρηνευτικής συμφωνίας, δεν έχουμε φτάσει ακόμη εκεί και στην πραγματικότητα πιστεύω πως ούτε η Χαμάς, ούτε το Ισραήλ έχουν συμφέρον να καταλήξουν σε μια συνολική συμφωνία. Αλλά και

η ισραηλινή οπτική της ριζικής εξάλειψης της Χαμάς δεν αποτελεί σοβαρό ενδεχόμενο. Επιδεικνύοντας τη στρατιωτική της δεινότητα, η Χαμάς φιλοδοξεί να καταστεί παίκτης που είναι αδύνατο να αγνοηθεί στον συσχετισμό δυνάμεων της περιοχής.

Η αποτυχία επανέναρξης των διαπραγματεύσεων μεταξύ του Ιράν και των Ηνωμένων Πολιτειών τα τελευταία χρόνια καταδεικνύει ότι δεν είναι τώρα η ώρα για «λύσεις». Για τη Χαμάς το ζητούμενο είναι, όπως λέει όλος ο κόσμος, να μπλοκαριστεί η αμερικανική λύση για μια συμφωνία Ισραήλ-Σαουδικής Αραβίας. Αυτό που έχει να κερδίσει στη συγκυρία είναι πρωτίστως να κατοχυρωθεί ως συνομιλητής των αραβικών χωρών της περιοχής και να συνεχίσει την περιθωριοποίηση της PLO [Palestine Liberation Organisation – Οργάνωση για την απελευθέρωση της Παλαιστίνης, στην οποία συμμετέχουν η Φατάχ αλλά και το Λαϊκό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (PFLP)] στη Δυτική Όχθη και στον Λίβανο. Αυτό σημαίνει την κατάκτηση ενός μικρού μεριδίου στην παλαιστινιακή αντιπροσώπευση, σε βάρος της ανταγωνίστριας της PLO.

Είναι πράγματι τόσο στενά τα συμφέροντα που διακυβεύονται;

Πραγματικά, δεν ξέρω πώς να απαντήσω σε αυτήν την ερώτηση. Προφανώς, αυτή η στρατιωτική επιχείρηση και ο πόλεμος που πυροδότησε θα πρέπει να ιδωθούν και σε σχέση με ένα παγκόσμιο συγκεκριμένο, όπου οι δίαυλοι καπιταλιστικής ρύθμισης βρίσκονται υπό κατάρρευση.

Θεωρώ πως ο πόλεμος είναι πάντοτε μια απόπειρα επίλυσης της κρίσης κεφαλαιακής αξιοποίησης, μέσω μιας επιχείρησης αποσυσσώρευσης. Αλλά είναι συγχρόνως και η έκφραση της ανατροπής της ισορροπίας που κυριαρχεί στη σχέση κράτους-κεφαλαίου. Είναι μια στιγμή της κρίσης όταν χαλαρώνει ο έλεγχος του κεφαλαίου, του παγκόσμιου κεφαλαίου, επί του κράτους, επιτρέποντας τη μονοπώληση του κράτους από συγκεκριμένους καπιταλιστικούς τομείς, από φατρίες ή πολιτικούς. Ο πόλεμος μεταξύ καπιταλιστών δεν είναι μόνο πόλεμος μεταξύ ιμπεριαλισμών. Φέρνει αντιμέτωπους πολλαπλούς δρώντες, οι οποίοι, ελλείψει ασφαλιστικών δικλείδων, θα αναλάβουν ενίοτε ριψοκίνδυνα στοιχήματα, θα παίξουν ένα χαρτί για να προσπαθήσουν να επωφεληθούν από την αναταραχή της ισορροπίας δυνάμεων. Είμαστε μάρτυρες μιας τέτοιας σπειροειδούς τροχιάς από την έναρξη του πολέμου στην Ουκρανία. Παγωμένα μέτωπα αφυπνίζονται: είχαμε το Καραμπάχ, τώρα τη Γάζα.

Τα επιτελεία προελαύνουν, επιχειρούν σχεδιασμούς, δοκιμάζουν τις αντιστάσεις, βουτούν με το κεφάλι. Αυτό τους βγαίνει αυθόρμητα να κάνουν, κάθε στιγμή. Αυτό που μας εκπλήσσει εδώ και δύο χρόνια είναι ο βαθμός κατάρρευσης των ασφαλιστικών δικλείδων που τα συγκρατούσαν.

Ποια είναι η φύση της κυριαρχίας της Χαμάς επί του πληθυσμού της Λωρίδας της Γάζας; Πώς εδραιώνει την εξουσία της; Τι ακριβώς αποκομίζουν οι αρχηγοί της; Τι δεσμούς (ανοιχτούς ή όχι) διατηρούν με το Ισραήλ;

Η Χαμάς είναι ένα κίνημα με προέλευση τη Μουσουλμανική Αδελφότητα. Όπως και στις περισσότερες περιοχές του αραβικού κόσμου, αναπτύχθηκε κατά τις δεκαετίες του 1970 και 1980 στους κόλπους της παλαιστινιακής μικροαστικής τάξης, τόσο στα Παλαιστινιακά Εδάφη όσο και στη διασπορά. Με την εμπλοκή της στον αγώνα ενάντια στο Ισραήλ κατά τη διάρκεια της Πρώτης Ιντιφάντα, η κοινωνική της βάση διευρύνθηκε συμπεριλαμβάνοντας και πιο προλεταριακά στρώματα, ωστόσο ο έλεγχος της περιοχής της Γάζας και η στρατιωτικοποίηση να αλλάξουν ριζικά τη φύση της. Βρέθηκε, όπως έχει ήδη ειπωθεί, στη θέση ενός κρατικού μηχανισμού αναγκασμένου να ενσωματώνει πολλά διαφορετικά και ανταγωνιστικά κατηγορικά συμφέροντα, να τα ισορροπεί και να διαιτητεύει. Και παράλληλα, καθώς η Λωρίδα της Γάζας δεν είναι ακόμη ένα πραγματικό κράτος, η Χαμάς μεταμορφώθηκε ταυτόχρονα και σε ένα κόμμα στρατιωτικού τύπου, συγκρίσιμο με τη Χεζμπολάχ του Λιβάνου.

Αυτή η διπλή εξέλιξη φέρει μια αντιφατική διάσταση. Κάνω την εξής υπόθεση: ο σημερινός πόλεμος σηματοδοτεί, κατά κάποιον τρόπο, τη νίκη της δεύτερης λογικής επί της πρώτης. Ο ένοπλος βραχίονας έχει υπερισχύσει του κρατικού μηχανισμού· τα στρατιωτικά κυκλώματα ραντιέρηδων (με προέλευση από το Ιράν) έχουν επικρατήσει έναντι των πολιτικών κυκλωμάτων ραντιέρηδων (με προέλευση από το Κατάρ).

Η Χαμάς είναι ένα διαταξικό κίνημα, γεγονός που εξηγεί την ανακολουθία των κινήσεών της. Η εμπορική αστική τάξη της Δυτικής Όχθης ταυτίστηκε μαζικά μαζί της στα μέσα της δεκαετίας του 2000. Το κίνημα κέρδισε εκεί τις βουλευτικές εκλογές του 2006 ως το κόμμα της Τάξης: υποσχέθηκε να βάλει τέλος στο χάος της ανασφάλειας, να κάνει τα όπλα να σιωπήσουν, να πολεμήσει τη διαφθορά, να αναπτύξει έναν αξιόπιστο κρατικό μηχανισμό, εξασφαλίζοντας την κοινωνική ευταξία με ένα πρόγραμμα κοινωνικής αναδιανομής βασισμένο στη φιλανθρωπία. Κατά παράδοξο τρόπο, εμφανίστηκε ως η παράταξη ενάντια στην Ιντιφάντα και η πλειοψηφία των διακεκριμένων πολιτών των δύο οικονομικών κέντρων της Δυτικής Όχθης, της Ναμπλούς και της Χεβρόν, έσπευσε να σταθεί στο πλευρό της, χωρίς να κόψει τους δεσμούς με τα οικονομικά συμφέροντα της Ιορδανίας. Η Χαμάς κέρδισε τις ίδιες βουλευτικές εκλογές και στη Λωρίδα της Γάζας, αλλά αυτήν τη φορά με το σύνθημα της αντίστασης και της στρατολόγησης που απευθυνόταν στο λούμπεν προλεταριάτο των προσφυγικών καταυλισμών. Όχι στη λογική μιας εξέγερσης ή ενός κοινωνικού κινήματος, αλλά στη λογική στρατιωτικοποιημένων πελατειακών σχέσεων. Σε αντίθεση με τη Δυτική Όχθη, στην πόλη της Γάζας δεν υπάρχει εμπορική αστική τάξη.

Έκτοτε, ο διαταξικός αυτός χαρακτήρας διατηρείται χωρίς να εκραγεί. Η Χαμάς εξακολουθεί να μετέρχεται αντιθετικές λογικές κινητοποίησης. Ο επικεφαλής της ένοπλης πτέρυγας, ο Μοχάμεντ Ντέιφ, είναι ένα είδος μυθικού ειδώλου, έχοντας επιβιώσει από πλείστες στοχευμένες απόπειρες δολοφονίας. Ντύνεται σαν τον Τζέιμς Μποντ για να συζητήσει με τους εφήβους στους καταυλισμούς προσφύγων, ενώ την ίδια στιγμή κουστουμαρισμένοι ηγέτες αράζουν σε πεντάστερα ξενοδοχεία του Κατάρ, τρώγοντας κάθε λογής καλούδια και τραπεζώνοντας υπουργούς και καπιταλιστές του αραβικού ή τουρκικού κόσμου. Και αν είναι ο κύκλος του Μοχάμεντ Ντέιφ αυτός που εξαπέλυσε μια επίθεση όπως αυτή της 7^{ης} Οκτωβρίου, ο κύκλος των γραβατωμένων κουστουμάτων το αφήνει να συμβεί διότι τρέφει κρυφές ελπίδες να δρέψει τους καρπούς στους διπλωματικούς διαδρόμους.

Είμαι πιο επιφυλακτικός για το τι σκέφτεται η κομπραδόρική αστική τάξη της πόλης της Γάζας, καθώς οι βίλες της ισοπεδώνονται από τις βόμβες.

Ποια είναι τα χαρακτηριστικά της εκμετάλλευσης των προλεταρίων στη Γάζα;

Έχω περάσει αρκετό χρόνο στη Δυτική Όχθη αλλά δεν είμαι άμεσα εξοικειωμένος με τη Λωρίδα της Γάζας. Εξαιτίας της πολιτικής και γεωγραφικής της θέσης, έτσι όπως γειτνιάζει με μια περιοχή έντονης καπιταλιστικής συσσώρευσης, θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Γάζα είναι η μεγάλη «χωματερή» του Ισραήλ. Αλλά ακόμη και στις χωματερές του καπιταλισμού υπάρχουν κοινωνικές διαιρέσεις.

Εν ολίγοις, είναι ένα είδος γκέτο; Πιο συγκεκριμένα, οι προλετάριοι της Γάζας έχουν δουλειές (επίσημες ή μη) ή θα πρέπει να τους θεωρήσουμε κατά πλειοψηφία ως υπεράριθμους;

Υπεράριθμοι με την έννοια ότι η εργασία στη Γάζα δεν επιτρέπει σχεδόν επ' ουδενί την καπιταλιστική συσσώρευση. Τα κεφάλαια που κυκλοφορούν στη Γάζα προέρχονται κυρίως από πρόσοδο (και ακόμη και τότε, πρόκειται για ισχνή πρόσοδο): πρόσοδος από την εξωτερική βοήθεια (Ιράν και Κατάρ), πρόσοδος από μονοπωλιακές καταστάσεις (οι σήραγγες). Τα αποσπώμενα κέρδη δεν προκύπτουν από την εκμετάλλευση της εργασίας από τους καπιταλιστές. Η αναπαραγωγή των προλεταρίων και η αξιοποίηση είναι δυο διαδικασίες διαχωρισμένες, όπως θα έλεγε και κάποιος

άλλος. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία μιλάμε για μικρά αφεντικά και το κράτος δεν ρυθμίζει τίποτα.

Η Γάζα είναι ένας χώρος τελείως εξωτερικός προς τα κυκλώματα της κεφαλαιακής αξιοποίησης, όπως και αρκετές άλλες περιφέρειες του κόσμου. Δεν υπάρχει «εθνική αστική τάξη», καθώς δεν υπάρχουν κεφάλαια με προέλευση τη Γάζα. Επιπλέον, δεν υπάρχει ούτε «παραδοσιακή αστική τάξη», όπως στη Δυτική Όχθη ή στην Ιερουσαλήμ —αυτές οι παλιές οικογένειες οι οποίες βασίζονται σε ένα εμπορικό ή γαιοκτησιακό κεφάλαιο που, αν και σκονισμένο, παραμένει ακόμη αποτελεσματικό στις κοινωνικές σχέσεις. Αντίθετα, στη Γάζα υπάρχει μια νεοσχηματισθείσα «κομπραδόρική» αστική τάξη, που βασίζεται στην κυκλοφορία του προσόδου. Δεν πρόκειται για μια τάξη με τη στενή σημασία του όρου, πρόκειται για έναν κοινωνικό σχηματισμό που αντλεί μαζικά εισοδήματα από τη θέση του ως ενδιάμεσου στις συναλλαγές με τους ξένους καπιταλιστές (σε αντίθεση με μια αστική τάξη που θα συνέδεε τα συμφέροντά της με την ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας).

Ένα τμήμα αυτής της αστικής τάξης συμπίπτει με τον πολιτικό μηχανισμό της Χαμάς, καθώς τα κεφάλαια που κυκλοφορούν προέρχονται κατά μεγάλο μέρος από πρόσοδο γεωπολιτικής φύσης και έλκουν την προέλευσή τους από κράτη όπως το Κατάρ και το Ιράν. Υπάρχουν, ωστόσο, και άλλες πηγές προσόδου, όπως αυτές που συνδέονται με την κυκλοφορία στα σύνορα με την Αίγυπτο. Ολόκληρες περιουσίες έχουν κτιστεί γύρω από σήραγγες λαθρεμπορίου, και εδώ πλέον βρισκόμαστε στη σφαίρα της παγκοσμιοποιημένης φεουδαρχίας, μια τυπική σχέση πάτρονα-εργάτη. Το 2007 είχαν σημειωθεί ισχυρές ένοπλες συγκρούσεις στη Ράφα, στο νότιο τμήμα της Λωρίδας, ανάμεσα σε κοινωνικούς σχηματισμούς οργανωμένους γύρω από φυλές και στον πολιτικοστρατιωτικό μηχανισμό της Χαμάς, με επίδοκο τη φορολόγηση της κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

Σε αντίθεση με την Παλαιστινιακή Αρχή, η Χαμάς δεν είναι υπεύθυνη για τις δημόσιες υπηρεσίες, δεν είναι αυτή που πληρώνει τους μισθούς: αυτοί είναι πάντοτε στη δικαιοδοσία της Παλαιστινιακής Αρχής. Έχουμε να κάνουμε με ένα μόνιμο ζήτημα εκβιασμού: η Παλαιστινιακή Αρχή αναστέλλει ή μειώνει τη μισθοδοσία των δημοσίων υπαλλήλων στη Γάζα για να αποδυναμώσει τη Χαμάς.

Σε επαναλαμβανόμενα διαστήματα, και χωρίς αμφιβολία εν μέρει ως συνέπεια των παραπάνω, ξεσπούν «κοινωνικές» κινητοποιήσεις για τη διεκδίκηση της αξιοπρέπειας —τυπικά για το νερό, το ηλεκτρικό ρεύμα, τους μισθούς. Η Χαμάς τις καταστέλλει, με λιγότερη ή περισσότερη χρήση βίας, αλλά και με μια αυτοσυγκράτηση που μαρτυρά ότι φροντίζει να μην ρίχνει λάδι στη φωτιά. Η τωρινή στρατιωτική επιχείρηση έρχεται να διαδεχθεί ένα αντίστοιχο τέτοιο επεισόδιο που εκτυλίχθηκε αυτό το καλοκαίρι. Εύκολα μπορούμε να φανταστούμε μια σύνδεση, ή έστω μια λογική [συνάφεια], μεταξύ αυτών των δύο τύπων γεγονότων.

Η αμφισβήτηση της Χαμάς-διαχειρίστριας και η υποστήριξη της Χαμάς-μαχήτριας, αυτά τα δύο δεν αντιφάσκουν αναμεταξύ τους. Η πρώτη επιτίθεται στην αξιοπρέπεια, η δεύτερη την εκδικείται. Χωρίς τη μαχητική Χαμάς, η διαχειριστική Χαμάς θα είχε αναμφίβολα να αντιμετωπίσει μια πολύ μεγαλύτερη αμφισβήτηση στη Γάζα.

Λες ότι έχεις «καλύτερη γνώση» της Δυτικής Όχθης σε σχέση με τη Λωρίδα της Γάζας.

Υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δυο περιοχές ή έχουμε να κάνουμε με παραλλαγές στην ίδια λογική;

Εδώ και καιρό, η Λωρίδα της Γάζας αποτελεί τη «χωματερή» των υπεράριθμων που ανέφερα προηγουμένως. Πρόκειται για μια μικροσκοπική περιοχή στην οποία εξωθήθηκε το 1947-48 ένας μεγάλος αριθμός προσφύγων, κατακλύζοντας τον ντόπιο, κυρίως αγροτικό πληθυσμό. Δεν υπάρχουν πόροι εκεί. Στη Δυτική Όχθη η ταξική δομή είναι διαφορετική, με πόλεις και διακεκριμένους πολίτες. Επιπλέον, υπάρχουν γεωργικοί και υδάτινοι πόροι, τους οποίους το Ισραήλ μονοπωλεί. Οι μισθοί είναι διπλάσιοι και υπάρχει ένας μικρός αριθμός βιομηχανιών, που βασίζονται στη σχετική

ενσωμάτωση μεταξύ της τάξης των κομπραδόρων της Παλαιστινιακής Αρχής και του ισραηλινού κεφαλαίου. Η Φατάχ, που κυβερνά τις πόλεις, είναι ένα κόμμα που δεν έχει πλέον καμία κοινωνική συνοχή. Το 2006 έχασε τις εκλογές από τη Χαμάς. Το 2007 η Φατάχ πραγματοποίησε με την υποστήριξη του Ισραήλ και των Ηνωμένων Πολιτειών πραξικόπημα, με σκοπό να διατηρήσει τα ηνία της δημόσιας εξουσίας στις πόλεις της Δυτικής Όχθης, «εγκαταλείποντας» τη Γάζα στη Χαμάς. Έκτοτε δεν έχει καμία νομιμοποίηση που να βασίζεται σε οποιαδήποτε μορφή δημοκρατικής διαδικασίας. Η εξουσία της βασίζεται στη συνεργασία με το Ισραήλ, συνεργασία που κρύβεται πίσω από κούφια ηχηρή εθνικιστική ρητορική από μεριάς της Φατάχ. Κυβερνά ξεχωριστούς θύλακες, όλο και περισσότερο περικυκλωμένους από εποικισμούς. Σε αυτούς τους θύλακες εισβάλλει ανά τακτά χρονικά διαστήματα ο ισραηλινός στρατός. Όσο για το προλεταριάτο της Δυτικής Όχθης, είναι πιο στενά συνδεδεμένο με το ισραηλινό κεφάλαιο σε σχέση με εκείνο της Γάζας. Πολλοί Παλαιστίνιοι εργάτες από τη Δυτική Όχθη εργάζονται, νόμιμα ή παράνομα, σε ισραηλινά εδάφη ή στους οικισμούς. Έχουν οικονομικούς δεσμούς με τους Παλαιστίνιους του 1948 οι οποίοι έχουν ισραηλινή υπηκοότητα· συχνά μιλούν την εβραϊκή γλώσσα.

Τι συμβαίνει στη Δυτική Όχθη αυτήν την ώρα; Τι κάνει η Φατάχ; Υπάρχουν κοινωνικές ή πολιτικές δυνάμεις λίγο-πολύ προλεταριακού χαρακτήρα, οι οποίες θα μπορούσαν να ενδυναμωθούν λόγω της κρίσης;

Στη Λωρίδα της Γάζας μου φαίνεται πως για την ώρα έχει χαθεί κάθε δυνατότητα για δραστηριότητα με προλεταριακά χαρακτηριστικά. Η κατάσταση είναι διαφορετική στις πόλεις της Δυτικής Όχθης, όπου ο ενδοπαλαιστινιακός αγώνας για πολιτικό έλεγχο συνεχίζεται εδώ και χρόνια, με αυτόνομες εκδηλώσεις ταξικής πάλης. Ο κοινωνικός έλεγχος εξασφαλίζεται από κοινού από έναν μηχανισμό ασφαλείας που διοικείται από κομπραδόρους και καπιταλιστές που εξαρτώνται από το Ισραήλ και από αστικές βαρονίες με διασυνδέσεις με την Ιορδανία. Η συνοχή αυτής της τάξης συνεχίζει να αποσυντίθεται, η Φατάχ δεν ρυθμίζει πλέον τίποτα και ο καθένας προσπαθεί να στήσει το δικό του φέουδο εις βάρος των άλλων. Το αναμενόμενο γεγονός που υποτίθεται ότι θα ξεκαθάριζε όλα αυτά θα ήταν ο θάνατος του παρανοϊκού δεινόσαυρου Μαχμούντ Αμπάς, αλλά τα πράγματα είναι βέβαιο ότι θα επιταχυνθούν.

Εδώ και δεκαπέντε χρόνια, η Χαμάς διατηρείται εν υπνώσει στη Δυτική Όχθη. Καμία άμεση δημόσια ή στρατιωτική δραστηριότητα. Παραμένει αφοσιωμένη, αλλά διακριτικά. Οι ένοπλες ομάδες που επανεμφανίστηκαν στον Βορρά (Ναμπλούς, Τζενίν, Τουλκαρέμ) δεν έχουν καμία σχέση με τη Χαμάς. Αυτή η παθητικότητα έδωσε την εντύπωση ότι η Χαμάς είχε αποδεχθεί την κατάσταση και ότι δεν επιθυμούσε να σπάσει το status quo. Αυτό έδωσε στη Χαμάς ένα κακό όνομα μεταξύ των ένοπλων ομάδων στους προσφυγικούς καταυλισμούς: ήταν η άλλη πλευρά της Φατάχ, μόνο λόγια και καμία δράση, με πολιτικά συμφέροντα χωριστά από εκείνα του λαού. Τώρα όμως, με αυτήν την επιχείρηση, η κατάσταση έχει σαφώς αλλάξει όσον αφορά τις αντιλήψεις. Είτε μας αρέσει είτε όχι, αλλάζει το κλίμα υπέρ της. Ήδη, η σημαία της Χαμάς κυματίζει παντού σε διαδηλώσεις, κάτι που θα ήταν αδιανόητο πριν από ένα μήνα. Θα αμφισβητήσει άμεσα η Χαμάς την εξουσία της Παλαιστινιακής Αρχής στη Δυτική Όχθη; Είναι απίθανο, καθώς οι δραστηριότητές της παρακολουθούνται στενά όχι μόνο από την ίδια την Παλαιστινιακή Αρχή αλλά και από το Ισραήλ. Επιπλέον, οι παλαιστινιακοί θύλακες στη Δυτική Όχθη δεν αποτελούν μια συνεχή εδαφική περιοχή. Αν θέλει να τους πάρει υπό τον στρατιωτικό της έλεγχο θα πρέπει να αντιπαρατεθεί με τον ισραηλινό στρατό. Μπορεί όμως να αλλάξει τη στρατηγική της, υποστηρίζοντας με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τις δραστηριότητες των ένοπλων ομάδων.

Ό,τι και αν συμβεί, τα πράγματα είναι βέβαιο ότι θα αλλάξουν. Η Παλαιστινιακή Αρχή θα δυσκολευτεί να διατηρήσει την ασφάλεια. Η συνοχή της πολιτικής τάξης της Ασφάλειας θα δοκιμαστεί σοβαρά.

Παράλληλα με την επίθεση στη Γάζα, ο στρατός και οι έποικοι έχουν εξαπολύσει μια σειρά επιθέσεων στη Δυτική Όχθη. Αυτή η επίθεση θα ενταθεί· το μακέλεμα θα είναι πιο περιορισμένο από ό,τι στη Γάζα, αλλά χωρίς αμφιβολία πιο «αυτοοργανωμένο».

Υπάρχει, λοιπόν, κάθε λόγος να είμαστε ανήσυχοι. Ωστόσο, διατηρώ μια ορισμένη ελπίδα ότι η μολυβένια κουβέρτα της καταστολής και της ακινησίας που επέβαλε η Παλαιστινιακή Αρχή τα τελευταία δεκαπέντε-είκοσι χρόνια θα γίνει κομμάτια από αυτόνομους αγώνες. Και ότι η ενδεχόμενη κατάρρευση της αστυνομίας θα καταστήσει εφικτή την κοινωνική έκρηξη που τόσο καιρό υπέβασκε. Οι ταξικές σχέσεις στη Δυτική Όχθη είναι εξαιρετικά βίαιες. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, η αστική τάξη της Δυτικής Όχθης επωφεληθήκε από τη σχέση συνεργασίας με το Ισραήλ· έχει χορτάσει πια και θα ήταν καλό να ξεκουνηθεί και λίγο.

Εδώ και αρκετό καιρό, συμβαίνουν στο Ισραήλ μαζικές κινητοποιήσεις κατά του Νετανιάχου και ειδικότερα κατά της μεταρρύθμισης του συστήματος δικαιοσύνης. Ποιες συνέπειες έχουν αυτοί οι αγώνες (αν έχουν) στην τρέχουσα κατάσταση; Σε ποιο βαθμό οι «πολιτικές» αντιστάσεις του ισραηλινού πληθυσμού (π.χ. οι πρόσφατοι αγώνες κατά της μεταρρύθμισης της δικαιοσύνης) εκφράζουν τέτοιες προσδοκίες;

Ο πόλεμος μου φαίνεται εκτός των άλλων να αποτελεί ένα σύμπτωμα της απώλειας συνοχής εκ μέρους της καπιταλιστικής τάξης· ταυτόχρονα, η στρατιωτική ενότητα έρχεται να καλύψει αυτή την απώλεια συνοχής. Η στρατιωτική κατάρρευση του Ισραήλ στις 7 Οκτωβρίου φαίνεται να είναι σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της διαπάλης που διασχίζει την ισραηλινή καπιταλιστική τάξη και η οποία, για πρώτη φορά, άγγιξε και το στρατιωτικό κατεστημένο. Τους τελευταίους μήνες, η διαπάλη είχε οξυνθεί και έχει ξεχυθεί στους δρόμους. Το παλιό Ισραήλ, ασκεναζικό, αστικό, λαϊκό και στρατιωτικό, που λειτουργεί με όρους κάθετης συσσώρευσης στο Τελ Αβίβ, συγκρούστηκε με την ακροδεξιά που βρίσκεται στην εξουσία, σεφαραδίτικη, ρεβανσιστική, που λειτουργεί με όρους οριζόντιας συσσώρευσης στους λόφους της Δυτικής Όχθης. Αλλά τίποτα προλεταριακό δεν ήρθε στην επιφάνεια με αυτές τις διαδηλώσεις. Ακόμα χειρότερα: τίποτα δημοκρατικό, με την έννοια του «πολίτη», όπως το θέτεις. Το προλεταριάτο στο Ισραήλ, παρά το γεγονός ότι υφίσταται ένα υψηλό επίπεδο εκμετάλλευσης, φιμώνεται από την υπαρξιακή του ενσωμάτωση στο στρατιωτικό κράτος.

Η πολεμική εθνική ενότητα έβαλε προσωρινά στον πάγο αυτόν τον διαγκωνισμό εντός της ισραηλινής άρχουσας τάξης: όλες οι μεριές συμφωνούν ότι η Γάζα πρέπει να ισοπεδωθεί με συνεχείς βομβαρδισμούς και ότι πρέπει να δημιουργηθεί ένα προπέτασμα ασφαλείας. Μετά τη γενική επιστράτευση, ξεκίνησε και το κινήγι για τον εσωτερικό εχθρό. Αφορά τη χούφτα των αριστερών που έχουν απομείνει, αλλά επίσης, και πάνω από όλα, το μουσουλμανικό προλεταριάτο (τους Παλαιστίνιους του 1948), του οποίου η παραμικρή χειρονομία αλληλεγγύης προς τα θύματα των αδιάκριτων βομβαρδισμών διώκεται. Τι θα συμβεί στους επόμενους μήνες; Θα οδηγήσει ο πόλεμος στην ευθυγράμμιση της άρχουσας τάξης με το κόμμα των εποίκων; Αν και η πλειοψηφία της αστικής τάξης περιφρονεί αυτό το κόμμα για τον οπισθοδρομικό θρησκευτικό του χαρακτήρα, εντούτοις είναι το κόμμα που βρίσκεται σε μεγαλύτερη ευθυγράμμιση με την κινητοποίηση για το κινήγι των Αράβων, η οποία και δεν πρόκειται να σταματήσει σύντομα.

3.

Θεωρείς ότι ένα αναλυτικό πλαίσιο που ερμηνεύει την κατάσταση με όρους αποικιοκρατίας επαρκεί για να προσδιοριστούν οι σχέσεις ανάμεσα στο κράτος του Ισραήλ και το παλαιστινιακό προλεταριάτο;

Ναι και όχι, προφανώς.

Βρισκόμαστε σε μια κατάσταση όπου αυτό που διακυβεύεται δεν είναι τόσο η εκμετάλλευση ενός ντόπιου εργατικού δυναμικού όσο η διαχείριση ενός πλεονάζοντος προλεταριακού πληθυσμού, σε αναλογίες που δεν έχουν ανάλογο στα κέντρα της καπιταλιστικής συσσώρευσης. Για κάθε εργαζόμενο με σύμβαση εργασίας στο Ισραήλ, υπάρχει άλλος ένας που συντηρείται σε ένα από τα μεγάλα κλειστά προάστια που αποτελούν τους οικισμούς υπό παλαιστινιακή δικαιοδοσία: τη Λωρίδα της Γάζας και τις πόλεις της Δυτικής Όχθης. Πρόκειται για σχεδόν πέντε εκατομμύρια προλετάριους. Εγκατεστημένοι μόλις λίγα χιλιόμετρα μακριά από το Τελ Αβίβ, αόρατοι, ζουν από την πώληση της εργασιακής τους δύναμης από μέρα σε μέρα, φρουρούμενοι από στρατιώτες που φροντίζουν να μην βγαίνουν ποτέ από τα κλουβιά τους.

Αυτός ο μεγάλος εγκλεισμός, αυτή η επιχείρηση διαχωρισμού μεταξύ χρήσιμων και υπεράριθμων προλετάρων σε εθνοθησκευτική βάση, ξεκίνησε ταυτόχρονα με την ειρηνευτική διαδικασία, η οποία στην πραγματικότητα ήταν μια διαδικασία εξωτερίκευσης του κοινωνικού ελέγχου των υπεράριθμων. Προηγουμένως, στις δεκαετίες του 1970 και του 1980, οι Παλαιστίνιοι απασχολούνταν μαζικά από το ισραηλινό κεφάλαιο.

Υπό αυτήν την έννοια, ο όρος «αποικιοκρατία» είναι κάπως ακατάλληλος για να χαρακτηρίσει την κοινωνική σχέση που επικρατεί από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 σε Ισραήλ-Παλαιστίνη. Έχει επίσης το μειονέκτημα ότι εμπεδώνει μια αντίθεση μεταξύ δύο εθνικών σχηματισμών, οι οποίοι στην πραγματικότητα παράγονται και αναπαράγονται από κοινού. Οι Παλαιστίνιοι και οι Ισραηλινοί εργαζόμενοι είναι τμήματα του ίδιου συνόλου. Αυτό που συμβαίνει από τις 7 Οκτωβρίου πρέπει να θεωρηθεί ως μια διαπραγμάτευση μέσω της βίας μεταξύ του υπεργολάβου από τη Γάζα και του Ισραηλινού εργοδότη του. Με αυτήν την έννοια, πρέπει να διακρίνεται σαφώς από τον αγώνα των Παλαιστινίων προλετάρων, εναντίον του οποίου η Χαμάς και οι υπεργολάβοι της Παλαιστινιακής Αρχής βρίσκονται στην πρώτη γραμμή. Ένας αγώνας που δεν σταμάτησε ποτέ, αλλά που πρόκειται να δεχθεί βαρύ πλήγμα από την εθνικιστική στρατολόγηση, τουλάχιστον στη Γάζα.

Πέρα από τις όποιες ηθικές εκτιμήσεις, ο όρος «αντίσταση», ο οποίος παραπέμπει στο αντιαποικιακό φαντασιακό, μου φαίνεται ακατάλληλος για να χαρακτηρίσει τη στρατιωτική επιχείρηση της 7^{ης} Οκτωβρίου: τα συμφέροντα της Χαμάς δεν συμπίπτουν με αυτά των προλετάρων, δεν ταυτίζονται με αυτά του «παλαιστινιακού λαού» —για να χρησιμοποιήσω τον τρέχοντα όρο. Όποια κι αν είναι η έκβαση αυτών των διαπραγματεύσεων, οι προλετάριοι της Γάζας θα είναι αυτοί που θα θυσιαστούν —που ήδη θυσιάζονται. Σε περίπτωση που το Ισραήλ αισθανθεί υποχρεωμένο να απαλλαγεί από τον υπεργολάβο του, θα πρέπει να απαλλαγεί και από τους υπεράριθμους προλετάριους της Γάζας. Δεν μπορείς να έχεις το ένα χωρίς το άλλο.

Αλλά από την άλλη πλευρά, δεν νομίζω ότι μπορούμε να κάνουμε χωρίς ένα αναλυτικό πλαίσιο που βασίζεται στην αποικιοκρατική εποχή.

Το Ισραήλ κληρονόμησε την ευρωπαϊκή λογική της αποανθρωποποίησης του εργατικού δυναμικού με βάση φυλετικά κριτήρια, χαράσσοντας έναν φραγμό μεταξύ του πολιτισμένου και του προπολιτισμένου κόσμου. Αυτό το παράδειγμα βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη στο Ισραήλ, και μάλιστα με τρόπο προμελετημένο. Προς το παρόν, οι κάτοικοι της Γάζας σφαγιάζονται σύμφωνα με αυτήν τη λογική: θάβονται κάτω από βόμβες χωρίς άλλο πολιτικό στόχο από το να τους «ηρεμήσουν», να τους

υπενθυμίσουν την ιεραρχία που χωρίζει τις ανθρώπινες ομάδες σε αυτό το μέρος του κόσμου. Αν ένας σκύλος δάγκωσε, όλη η αγέλη πρέπει να σφαγιαστεί.

Είναι σημαντικό να θυμόμαστε ότι τα όρια ανάμεσα στον πολιτισμένο και το ζώο είναι ρευστά. Ήταν και παραμένουν ενεργά μέσα στην ίδια την ισραηλινή εβραϊκή ιθαγένεια. Για μεγάλο χρονικό διάστημα, οι Άραβες Εβραίοι (Μιζραχί) και οι Αιθίοπες Εβραίοι (Φαλάσσες) βρίσκονταν στη λάθος πλευρά του φράχτη, λειτουργώντας ως ένα είδος ιθαγενικού βοηθητικού προσωπικού που είχε ως ρόλο τον κατευνασμό των υπολοίπων ιθαγενών.

Η αποικιοκρατία, ως κληρονομιά της ίδιας της αποικιοκρατικής περιόδου, δημιουργεί ένα είδος «οικονομίας της ώθησης» γύρω από την οποία υφαίνεται η κατασκευή των κοινωνικών κατηγοριών —και αυτό είναι μόνο η αδρή εικόνα αυτού που συμβαίνει σε όλο το «φρούριο» που συγκροτούν οι χώρες του κέντρου της καπιταλιστικής συσσώρευσης, όπως φαίνεται με την άμεση μεταφορά του «πολέμου των πολιτισμών» εντός των εδαφών της Γαλλίας.

Η τρέχουσα δυναμική, και η λογική της της συσσώρευσης υπεράριθμων προλετάρων, φέρει μαζί της έναν χείμαρρο από συναισθήματα που θεμελιώνονται πάνω στην ταπείνωση. Αντιμέτωπο με το γεγονός ότι η συλλογική παρέμβαση στην κοινωνική σχέση δεν είναι εφικτή, αυτό το αίσθημα ανημπόριας παράγει μια διπλή λογική μνησικακίας: από τη μια μεριά αναζήτηση της αναγνώρισης, εκδίκηση από την άλλη.

Επειδή δεν έχουν ούτε αστική τάξη για να βασιστούν πάνω της, ούτε προλεταριάτο για να εκμεταλλευτούν οι ίδιες, πολιτικές δυνάμεις όπως η Χαμάς οδηγούνται στο να στηρίζονται στην εκμετάλλευση αυτών των συναισθημάτων, των οποίων γίνονται η ενσάρκωση —ελλείψει κάτι καλύτερου, ελλείψει οποιασδήποτε άλλης εναλλακτικής.

Ας επιστρέψουμε στο Ισραήλ. Αν θεωρήσουμε ότι η καπιταλιστική συσσώρευση βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στη εξίσωση: μόνιμη «πολεμική οικονομία» + ιδιοποίηση της γης + εκμετάλλευση του περισσότερο ή λιγότερο επίσημου παλαιστινιακού προλεταριάτου, θα πρέπει να συμπεράνουμε πως οποιαδήποτε «λύση» (π.χ. «λύση δύο κρατών») είναι πέρα για πέρα αδύνατη;

Από τη δεκαετία του 1990 και μετά, όταν το Ισραήλ θέλησε να απαλλαγεί από τη διαχείριση του παλαιστινιακού εργατικού δυναμικού στα παλαιστινιακά εδάφη, την ανέθεσε σε έναν υπεργολάβο, την Παλαιστινιακή Αρχή. Όμως το Ισραήλ δεν σέβεται τη σύμβαση που υποτίθεται ότι θα οδηγούσε σε μια μορφή συμβολικής κυριαρχίας. Κακομεταχειρίζεται τον υπεργολάβο του. Έτσι, ο υπεργολάβος εξεγείρεται: είναι η δεύτερη Ιντιφάντα, η οποία συνδυάζει έναν αγώνα της Παλαιστινιακής Αρχής ενάντια στον εργοδότη της και έναν προλεταριακό αγώνα σε όλα τα μέτωπα, ενάντια στο Ισραήλ και τον υπεργολάβο, ο οποίος όμως εντέλει καταπνίγεται από το διπλό μέτωπο. Στο τέλος αυτής της ιστορικής ακολουθίας, οι υπεργολάβοι της Παλαιστινιακής Αρχής διασπώνται. Ένας κακομεταχειρισμένος αλλά πειθήνιος υπεργολάβος στη Δυτική Όχθη —ένας άλλος κακομεταχειρισμένος όμως απείθαρχος υπεργολάβος στη Γάζα. Η Χαμάς μπορεί να αντιμετωπίζεται ως εχθρός, αλλά το γεγονός παραμένει ότι το Ισραήλ δεν μπορεί να κάνει χωρίς υπεργολάβο σε αυτό το πλαίσιο.

Ας ρίξουμε μια γρήγορη ματιά σε αυτήν τη διαδικασία και τον τρόπο που απέτυχε. Γιατί οι καπιταλιστές δεν άδραξαν την ευκαιρία για «ειρήνη», που συνίστατο στην υποστήριξη μιας παλαιστινιακής «εθνικής συγκρότησης» στη Γάζα και τη Δυτική Όχθη; Αυτό που είχαν στο στόχαστρό τους ήταν το άνοιγμα μιας περιφερειακής αγοράς στις γύρω χώρες, τη δυνατότητα επενδύσεων σε χώρες με φθινό εργατικό δυναμικό. Θα μπορούσαν να είχαν αρκεστεί στο να αφήσουν την Αρχή με τα χαρακτηριστικά ενός κολοβού κρατιδίου σε κατάσταση εξάρτησης, που θα

χρηματοδοτούνταν υπό επιτήρηση από εξωτερικούς δωρητές και θα παρέμενε μια αγορά σε κατάσταση ομηρίας. Για μένα, η απάντηση σε αυτό το ερώτημα δεν είναι ξεκάθαρη. Θα αναπτύξω δύο υποθέσεις. Η πρώτη είναι αυτή της βαρύτητας του «στρατιωτικού» κεφαλαίου, το οποίο υποστηρίζεται από τη στρατιωτική πρόσοδο που εισρέει στο Ισραήλ από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Αυτός ο στρατιωτικός καπιταλισμός, που συνδέεται με τον τομέα της υψηλής τεχνολογίας, διεθνοποιείται εις βάρος της περιφερειακής αγοράς. Η δεύτερη υπόθεση εγγράφει την αποτυχία της ειρηνευτικής διαδικασίας ως μέρος της μεγάλης καταστροφής που ήταν η προσπάθεια των Ηνωμένων Πολιτειών να αναδιαμορφώσουν τη Μέση Ανατολή στη δεκαετία του 2000. Το Ισραήλ θα διατηρούσε την προσδοκία ότι η ροή του κεφαλαίου στην περιοχή θα γινόταν πιο ρευστή με στρατιωτικά μέσα, πριν συνειδητοποιήσει ότι ήταν δυνατόν να υπάρξει υπεργολαβία χωρίς να χρειάζεται να παραχωρήσει τίποτα στις αρχές που υπάρχουν στις φυλακές-αποθήκες Παλαιστίνιων. Αυτό διήρκεσε σχεδόν είκοσι χρόνια. Στο πλαίσιο αυτό, αναδύθηκε ακόμη και η προοπτική ανοίγματος νέων αγορών στον αραβικό κόσμο (οι λεγόμενες συμφωνίες Αβραάμ και οι νέες προοπτικές της *pan americana* με τη Σαουδική Αραβία), και είναι αναμφίβολα αυτή η κατάσταση που μόλις κατέρρευσε. Αυτό που έγινε σαφές στις 7 Οκτωβρίου είναι ότι το Ισραήλ δεν μπορεί να έχει και την πίτα ολάκερη και τον σκύλο χορτάτο: είτε θα πρέπει να συνδιαλλαγεί με τους Παλαιστίνιους δεσμοφύλακες των παλαιστινιακών καταυλισμών για τον κατευνασμό των καταυλισμών-γκέτο που έχουν δημιουργηθεί, είτε θα πρέπει να απαλλαγεί από αυτούς, πράγμα που θα άνοιγε σαφώς μια νέα σελίδα στην ιστορία της καπιταλιστικής βίας στις χώρες του κεντρικού μπλοκ συσσώρευσης. Δεν είναι αδύνατο. Απλά σε κάνει να ανατριχιάζεις.

Δεν συνεχίζει να είναι σε ισχύ, ακόμα και εντός του κόλπου των κυριαρχούμενων τάξεων, η ιδέα ενός «παλαιστινιακού λαού» που υπερβαίνει τις κοινωνικές διαιρέσεις;

Θεωρώ πως η κοινωνική κριτική συνίσταται πρώτα και κύρια στην παραγωγή κατηγοριών που μας επιτρέπουν να σκεφτόμαστε τους ανταγωνισμούς με όρους κοινωνικής αντίφασης. Σε ένα πλαίσιο όπως αυτό του Ισραήλ και της Παλαιστίνης, ενδεχομένως μια τέτοια προσέγγιση να μοιάζει με ένα εγχείρημα που διαστρέφει τις υποκειμενικές κατηγορίες που κυκλοφορούν, στη βάση των οποίων συγκροτούνται οι οπτικές των εμπόλεμων μερών, καθώς και ό,τι γίνεται αντιληπτό ως ταυτότητα.

Η ιδέα ενός «παλαιστινιακού λαού» ως κατηγορίας που αντιτάσσεται στο «Ισραήλ» είναι προφανώς ενεργή σε μια σειρά από συγκείμενα: στα έγγραφα ταυτοποίησης, στα περισσότερα μυαλά, καθώς επίσης και ως προς τη νομομοποίηση των προλεταριακών αγώνων.

Όμως η εθνικοποίηση των κοινωνικών σχέσεων έχει ιστορία, η οποία πρώτα και κύρια αφορά τις άρχουσες τάξεις: είναι η ιστορία του σχηματισμού μιας εβραϊκής καπιταλιστικής αστικής τάξης που εξολοθρεύει μια αραβική φεουδοεμπορική αστική τάξη· η σύμφυση αυτής της αστικής τάξης με ένα στρατιωτικό κράτος, κτλ. Οι προλετάριοι βρίσκονται εγκλωβισμένοι σε αυτήν την εθνικοποίηση των ανταγωνισμών εντός της άρχουσας τάξης.

Δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε το γεγονός ότι ο «παλαιστινιακός αγώνας», συμπεριλαμβανομένου αυτού που διεξάγεται υπό τη σημαία της Χαμάς, είναι πρώτα και κύρια ένας αγώνας που διεξάγεται από τις κυρίαρχες αραβικές κοινωνικές τάξεις —ή από εκείνους που φιλοδοξούν να επενδύσουν σε αυτές— για την ενσωμάτωσή τους στο ισραηλινό κεφάλαιο. Τα συμφέροντα του προλεταριάτου, ενώ μερικές φορές βρίσκονται κάτω από τη σημαία του εθνικού αγώνα, είναι, σε τελική ανάλυση, αντίθετα με εκείνα της αστικής τους τάξης.

Πιστεύω ότι η αλληλεγγύη δεν πρέπει να δίνεται στην «παλαιστινιακή αντίσταση», αλλά στους αγώνες που διεξάγουν οι προλετάριοι ενάντια στις συνθήκες ύπαρξης που τους επιβάλλονται. Αλλά οι προλετάριοι αγωνίζονται κάτω από τις σημαίες που έχουν στη διάθεσή τους. Δεν είναι η σημαία που έχει σημασία, αλλά οι ίδιοι οι αγώνες. Μια παλαιστινιακή σημαία, ακόμα και μια σημαία της Φατάχ ή της Χαμάς, είναι δυνητικά σημαίες αγώνα, οι οποίες, ανάλογα με το πλαίσιο, ξεφεύγουν από τους

πολιτικούς διαχειριστές. Παρεμπιπτόντως, δεν είναι επειδή είναι ισλαμιστές που πρέπει να αποδοκιμάζουμε τη Χαμάς, αλλά επειδή είναι ένας μηχανισμός διαχείρισης του προλεταριάτου, ένα κράτος εν τη γενέσει του.

Το γεγονός παραμένει ότι αυτή η κοινωνική κριτική είναι φορές που μοιάζει απίστευτα ψυχρή και απόμακρη σε σχέση με την εμπειρία ενός αγώνα που κινητοποιείται από άλλες κατηγορίες. Δεν έχω τον ίδιο ρόλο όταν μιλώ για τον διαλεκτικό υλισμό εν ψυχρώ και όταν η κατάσταση ξεδιπλώνεται μπροστά στα μάτια μου, με όλη της τη βία, τους αγώνες και τις υποκειμενικότητες που συμπεριλαμβάνει.

Σε ένα πλαίσιο γεμάτο από ταυτότητες, δεν διατρέχει η υλιστική κριτική τον κίνδυνο να μοιάζει υπερβολικά αποστασιοποιημένη;

Μου φαίνεται ότι σε ένα τέτοιο πλαίσιο το δύσκολο δεν είναι να υιοθετήσουμε μια θέση, αλλά να αναπτύξουμε μια οπτική, μια μέθοδο. Μια επαναστατική οπτική συνίσταται πρωτίστως στο να μην επιτρέπουμε στους εαυτούς μας την τύφλωση από την αυτονόμηση των ηθικών κατηγοριών που τελούν υπό τη χειραγώγηση της Αριστεράς. Μπορώ να σκεφτώ δύο τέτοιες κατηγορίες που απειλούν συνεχώς να κατακλύσουν τη διαλεκτικά προσανατολισμένη σκέψη στις σημερινές συζητήσεις.

Η πρώτη είναι το αντανεκλαστικό του θρήνου πάνω στο θέμα «το προλεταριάτο δεν είναι αυτό που θα θέλαμε να είναι»: αντισιμίτες μουσουλμάνοι προλετάριοι, ρατσιστές Εβραίοι προλετάριοι. Πέρα από το γεγονός ότι μια τέτοια σκέψη —που συνίσταται στην εξέταση της εσωτερικότητας του προλετάριου από μια διανοητική θέση— είναι από τη φύση της αστική, είναι επιπλέον ιδιαίτερα ακατάλληλη σε μια κατάσταση ανταγωνισμού όπου δεν εκδηλώνεται καμία μορφή προλεταριακής αυτονομίας.

Αυτό που εκτυλίσσεται σήμερα είναι η λογική της στρατολόγησης προλετάριων, από τη μία πλευρά, και η καθαρή σφαγή των υπεράριθμων προλετάριων, από την άλλη. Έτσι, κάποιος θα νοσταλγήσει τις παλιές καλές μέρες που οι παλαιστινιακοί πολιτικοί σχηματισμοί (και, πιθανώς, οι ίδιοι οι άνθρωποι) ήταν αριστεροί. Μου φαίνεται ότι αυτό είναι ηλίθιο. Η ιδεολογία των πολιτικών ομάδων, εφόσον θεωρούμε ότι πρώτα και κύρια βρίσκονται σε έναν αγώνα των ηγετών τους για να εδραιωθούν και να αναπαραχθούν ως κυρίαρχη τάξη, είναι δευτερεύουσα. Όσον αφορά τις μεθόδους, θα ήθελα απλώς να επισημάνω, για παράδειγμα, ότι ήταν ένα κομάντο του DFLP [Δημοκρατικό Μέτωπο για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης], ενός παλαιστινιακού σχηματισμού που ανήκε ιδεολογικά στην άκρα αριστερά (και σε διασύνδεση με στοιχεία της ισραηλινής άκρας αριστεράς), που διέπραξε τη σφαγή 22 παιδιών σε ένα σχολείο στο Μα' alot το 1974.

Ένα δεύτερο προβληματικό αντανεκλαστικό της σκέψης είναι να αφήσουμε τη μεταφυσική να παρεισφρήσει στην ανάλυση. Αυτή η μεταφυσική σκέψη εμπεριέχεται στην ιδέα της επανάληψης, η οποία αδρανοποιεί και αποπροσανατολίζει. Είναι ενεργή στις θεωρητικές επεξεργασίες γύρω από τις «σφαγές των Εβραίων», αλλά και γύρω από την «παλαιστινιακή τραγωδία». Αυτές οι επεξεργασίες, που ίσως αναπτύσσονται αυτόνομα στα τρίσβαθα της ψυχής, είναι ωστόσο προϊόντα του τρόπου με τον οποίο η αστική σκέψη μετατοπίζει τις κοινωνικές σχέσεις στον ουρανό των ιδεών.

Ας αφήσουμε στην άκρη τις ιστορίες περί της φάρσας και τραγωδίας: η ιστορία δεν επαναλαμβάνεται: οι ανταγωνισμοί που ξεδιπλώνονται είναι πάντα, πάνω από όλα, οι ανταγωνισμοί του σήμερα.